

Målgruppen för de
särskilda
tandvårdsstöden
uppsökande verksamhet
och nödvändig tandvård

Redovisning av regeringsuppdrag

Du får gärna citera Socialstyrelsens texter om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial till självkostnadspris, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. Socialstyrelsen har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

Artikelnr. 2013-1-20

Publicerad www.socialstyrelsen.se, februari 2013

Förord

Uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård är två delar av det särskilda tandvårdsstödet som kan ges till personer med varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser.

För att främja en enhetlig, och för huvudmännen, enkel tillämpning av de särskilda tandvårdsstöden har Socialstyrelsen fått i uppdrag av regeringen att definiera och tydliggöra målgruppen för de särskilda tandvårdsstöden samt målgruppens behov.

Regeringsuppdraget redovisas i denna rapport som har sammanställts av Tommy Johansson, projektledare, Cecilia Molinder Berglund och Ulla Clevnert. Samråd har, i enlighet med uppdraget, genomförts med Sveriges Kommuner och Landsting, ansvariga för tandvårdsstöd i samtliga landsting, patient/intresseorganisationer samt med Socialdepartementet.

Lars-Erik Holm
Generaldirektör

Innehåll

<i>Förord</i>	3
<i>Sammanfattning</i>	7
<i>Uppdraget</i>	8
<i>De särskilda tandvårdsstöden</i>	9
Uppsökande verksamhet	9
Nödvändig tandvård	9
<i>Målgruppen för de särskilda tandvårdsstöden</i>	11
Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade m.m.	11
Hälso- och sjukvårdsansvar	12
Hemsjukvård	12
Målgruppens storlek	13
<i>Om utvecklingen av lagstiftningen</i>	14
Bakgrund till de särskilda tandvårdsstöden	14
De särskilda tandvårdsstöden införs	15
Bestämmelsen ändras	16
<i>Målgruppens behov</i>	17
<i>Svårigheter att avgränsa målgruppen</i>	18
Målgruppen kan idag delas in i två huvudgrupper	18
<i>Överväganden</i>	20
Enhetlig och enkel tillämpning av stöden	20
<i>Förslag</i>	23
<i>Referenser</i>	24

Sammanfattning

Socialstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att definiera och tydliggöra målgruppen för de särskilda tandvårdsstöden uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård, samt målgruppens behov. Socialstyrelsen ska också lämna förslag till en ändamålsenlig lagreglering av de bägge stöden. Syftet med uppdraget är att främja en enhetlig och, för huvudmännen, enkel tillämpning av stöden.

Det finns idag otydligheter i tandvårdslagens (1985:125) avgränsning av målgruppen. Vilka som får del av de särskilda tandvårdsstöden uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård kan därför variera mellan landstingen.

Socialstyrelsen lämnar förslag till ändringar i tandvårdslag och tandvårdsförordning som innebär:

- Bestämmelsen i tandvårdslagen renodlas så att det görs tydligt att kriteriet *varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser* är avgörande för vilka personer som har rätt till uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård. Den närmare avgränsningen av vilka personer som tillhör målgruppen anges i tandvårdsförordningen (1998:1338).
- I tandvårdsförordningen anges två grupper som redan har bedömts ha ett varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser och som därmed ingår i målgruppen utan att någon ytterligare bedömning behövs.
- Vad som avses med begreppet varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser för övriga i målgruppen tydliggörs i tandvårdsförordningen.

Uppdraget

Socialstyrelsen fick i regleringsbrevet för år 2012 följande uppdrag: Socialstyrelsen ska definiera och tydliggöra målgruppen för de särskilda tandvårdsstöden *uppsökande verksamhet* och *nödvändig tandvård*, samt målgruppens behov. Detta ska göras i samråd med Socialdepartementet och representanter för patientorganisationer och huvudmän. Socialstyrelsen ska också lämna förslag till en ändamålsenlig lagreglering av de bägge stöden. Syftet med uppdraget är att främja en enhetlig och, för huvudmännen, enkel tillämpning av stöden. Uppdraget ska genomföras med utgångspunkt i kvinnors och mäns behov. Socialstyrelsen ska redovisa uppdraget till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 31 december 2012.

Denna rapport redovisar Socialstyrelsens överväganden med anledning av uppdraget och förslag för att syftet ska uppnås, dvs. att främja en enhetlig och, för huvudmännen, enkel tillämpning av stöden.

Förslaget syftar till en tydligare formulering av målgruppen för uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård i tandvårdslagen. Efter samråd med Socialdepartementet har tydliggjorts att avsikten i uppdraget vare sig är att begränsa eller utvidga den grupp som idag omfattas av de särskilda tandvårdsstöden.

Med landsting avses i denna rapport landsting eller region.

De särskilda tandvårdsstöden

De särskilda tandvårdsstöden infördes den 1 januari 1999 genom en ändring i 8 § och genom en ny paragraf, 8 a §, i tandvårdslagen. Regleringen innebär att landstingen ansvarar för att uppsökande verksamhet ska bedrivas bland dem som beskrivs i målgruppen och att samma personer ska erbjudas nödvändig tandvård. Innehållet i uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård preciseras i tandvårdsförordningen (1998:1338).

Landstingen fick också ansvar för att erbjuda tandvård till dem som har behov av särskilda tandvårdsinsatser som ett led i en sjukdomsbehandling under en begränsad tid. Innehållet i detta stöd preciseras också i tandvårdsförordningen. Detta särskilda stöd behandlas inte vidare i denna rapport.

Socialstyrelsen publicerade i mars 2004 ett meddelandeblad med rubriken *Vägledning för landstingens särskilda tandvårdsstöd enligt tandvårdslag och tandvårdsförordning samt samverkan mellan kommuner, primärvård och tandvård*. I meddelandebladet ges rekommendationer för landstingens handläggning av de särskilda tandvårdsstöden.

Uppsökande verksamhet

Uppsökande verksamhet innebär att personerna i målgruppen ska erbjudas en avgiftsfri uppsökande munhälsobedömning, vilket framgår av 8 § tandvårdsförordningen. Bedömningen utförs vanligen av en tandhygienist. Omvårdnadspersonal eller motsvarande deltar också vid bedömningen. Av 8 § tandvårdsförordningen framgår att munhälsobedömningen ska innefatta en bedömning av behovet av munhygieninsatser och en preliminär bedömning av behovet av nödvändig tandvård. Av bestämmelsen framgår vidare att behovet av munhygieninsatser ska bedömas med utgångspunkt i vad den enskilde eller den som vårdar denne kan klara av att utföra i fråga om munhygien. I praktiken innebär munhälsobedömningen också en praktisk instruktion i munhygieniska egenåtgärder till den enskilde eller den som i dennes ställe sköter munvården. Tandhygienisten har på så sätt en roll som konsult till den personal som deltar i omvårdnaden. Tandvårdsåtgärder ingår inte i den uppsökande verksamheten.

Nödvändig tandvård

Tandvårdsstödet nödvändig tandvård innebär att patienten betalar för tandvården enligt hälso- och sjukvårdens avgiftssystem. Vilken tandvård som ingår framgår av 9 § tandvårdsförordningen.

Behovet av nödvändig tandvård ska enligt 9 § andra stycket tandvårdsförordningen bedömas med utgångspunkt i den enskildes allmäntillstånd. Enligt 9 § tredje stycket tandvårdsförordningen avses med nödvändig tandvård sådan tandvård som i det enskilda fallet påtagligt förbättrar förmågan att äta eller tala. Vid val mellan behandlingar som bedöms ge ett godtagbart resul-

tat ingår den mest kostnadseffektiva behandlingen i nödvändig tandvård. I nödvändig tandvård ingår inte behandling med fastsittande protetik bakom kindtänderna (premolarerna). Om allmäntillståndet hos patienten inte medger någon mer omfattande behandling ska denna enligt samma bestämmelse i stället inriktas på att motverka smärta och obehag genom att hålla patienten fri från sjukliga förändringar i munnen.

Målgruppen för de särskilda tandvårdsstöden

Målgruppen för de särskilda tandvårdsstöden uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård beskrivs i 8 a § första och andra styckena tandvårdslagen. Från den 1 januari 2013 har 8 a § första stycket tandvårdslagen följande lydelse:

Vid tillämpningen av 8 § ska landstinget särskilt se till att uppsökande verksamhet bedrivs bland dem som

1. omfattas av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, eller
2. har ett varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser och som
  - a) kommunen har hälso- och sjukvårdsansvar för enligt 18 § första stycket hälso- och sjukvårdslagen (1982:763),
  - b) får hälso- och sjukvård i hemmet (hemsjukvård), eller
  - c) är bosatta i egen bostad och har motsvarande behov av vård eller omsorg som personer som omfattas av 2 a eller 2 b ovan.

Enligt 8 a § andra stycket tandvårdslagen i den lydelse som gäller från den 1 januari 2013, ska landstinget också se till att nödvändig tandvård erbjuds patienter som avses i första stycket.

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade m.m.

Till målgruppen för de särskilda tandvårdsstöden uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård hör bl.a. de som omfattas av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.

LSS är en rättighetslag som är avsedd att tillförsäkra personer med omfattande och varaktiga funktionsnedsättningar särskilt stöd och särskild service genom tio olika insatser som regleras i 9 § LSS.

För att ha rätt till insatser enligt LSS krävs att den enskilde har bedömts tillhöra lagens personkrets enligt 1 § 1–3 LSS. De som tillhör personkretsen är personer

1. med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd,
2. med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom, eller
3. med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service.

Ytterligare förutsättningar för att ha rätt till någon insats enligt 9 § LSS är att den enskilde ska ha bedömts ha behov av insatsen samt att behovet inte tillgodoses på annat sätt. Detta framgår av 7 § LSS.

Av 8 § LSS följer att insatserna ska ges den enskilde efter egen begäran. Prövningen av om en person ingår i personkretsen enligt LSS görs i samband med att behovet av sökt insats utreds. Beslutet om personkretstillhörighet fattas inte särskilt, utan ska vara en del av beslut om insatser (regeringens proposition 1992/93:159 *Stöd och service till vissa funktionshindrade* s. 170).

Varje landsting ska, om inte något annat avtalats enligt 17 § LSS, svara för insatser enligt 9 § 1 LSS. Varje kommun ska, om inte något annat avtalats enligt 17 § LSS, svara för insatser enligt 9 § 2–10 LSS. (2 § LSS)

En av insatserna för särskilt stöd och särskilt service är enligt 9 § 2 LSS biträde av personlig assistent eller ekonomiskt stöd till skäliga kostnader för sådan assistans, till den del behovet av stöd inte täcks av beviljade assistansstimmor enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken, SFB. Vad som avses med *personlig assistans* framgår av 9 a § LSS. Ansvaret för insatsen personlig assistans enligt 9 § 2 LSS ligger hos kommunen, se 2 § LSS.

Enligt 51 kap. 2 § första stycket SFB kan en person som omfattas av 1 § LSS för sin dagliga livsföring få *assistansersättning* för kostnader för sådan personlig assistans som avses i 9 a § LSS. En förutsättning är att den försäkrade behöver personlig assistans i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan för sådana grundläggande behov som avses i 9 a § LSS (51 kap. 3 § SFB). Assistansersättning betalas ut av Försäkringskassan.

Hälso- och sjukvårdsansvar

Till målgruppen för de särskilda tandvårdsstöden uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård hör även de som kommunen har hälso- och sjukvårdsansvar för enligt 18 § första stycket hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL. Av den sist nämnda bestämmelsen följer att varje kommun ska erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som efter beslut av kommunen bor i en sådan boendeform eller bostad som avses i 5 kap. 5 § andra stycket (särskilda boendeformer för äldre människor), 5 kap. 7 § tredje stycket (bostäder med särskild service för människor med funktionshinder) eller 7 kap. 1 § första stycket 2 socialtjänstlagen (2001:453), SoL, (enskild verksamhet). I förarbetena till HSL klargörs att ansvaret för hälso- och sjukvård i särskilda boendeformer bara omfattar dem som efter beslut av kommunen beviljats insatsen särskilt boende enligt 4 kap. 1 eller 2 § SoL (regeringens proposition 2011/12:147 *Rätten att få åldras tillsammans – en fråga om skälighet, värdighet och välbefinnande i äldreomsorgen* s. 43).

Varje kommun ska, enligt 18 § första stycket HSL, även i samband med dagverksamhet, som omfattas av 3 kap. 6 § SoL, erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som vistas där.

Hemsjukvård

Till målgruppen för de särskilda tandvårdsstöden uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård hör också personer som får hälso- och sjukvård i

hemmet (hemsjukvård). Begreppet hemsjukvård, som även används i hälso- och sjukvårdslagen, definieras inte i tandvårdslagen. I förarbetena till HSL framgår att hemsjukvård antingen kan vara sjukhusanknuten eller knuten till en distriktsläkarmottagning. Med hemsjukvård avses sådan vård i den enskildes hem där patientens tillstånd kräver regelbundna besök av hälso- och sjukvårdspersonal enligt särskild överenskommelse mellan patienten och sjukvårdshuvudmannen. (Regeringens proposition 2001/02:63 *De nya läkemedelsförmånerna* s. 96)

Målgruppens storlek

Sveriges Kommuner och Landsting följer utvecklingen av tandvårdstöden och lämnar varje år en nationell rapport om omfattning och kostnader, senast för år 2011 (*Uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård åt äldre och funktionshindrade samt tandvård som ett led i sjukdomsbehandling. Uppföljning av 2011 års verksamhet*).

Enligt rapporten var den 1 januari 2011 knappt 172 000 personer registrerade hos landstingen som berättigade till tandvårdsstöd dvs. tillhörande målgruppen. Under år 2011 utnyttjades tandvårdsstödet nödvändig tandvård av 123 600 personer. Samma år fick 93 500 personer ett eller flera besök för munhälsobedömning. Vidare framgår av rapporten att nästan var tredje av de berättigade hade tackat nej till erbjudandet om munhälsobedömning. Det bör noteras att dessa ändå hade möjlighet att få nödvändig tandvård till samma avgift som hälso- och sjukvård.

Om utvecklingen av lagstiftningen

Bakgrund till de särskilda tandvårdsstöden

Redan på 1980-talet fördes tankar fram om uppsökande verksamhet till särskilda grupper. I regeringens proposition 1993/94:93 *Förändrat ersättnings-system för vuxentandvård* föreslogs att landstingen skulle få ett tydligare lagfäst ansvar för att det finns tillräckliga och anpassade resurser för patienter med behov av särskilda tandvårdsinsatser och att det vid behov drivs en uppsökande verksamhet samt att tandhälsoutvecklingen för dessa grupper följs. Tandvårdsstöden infördes dock först år 1999 genom en ny paragraf, 8 a § tandvårdslagen. Bestämmelsen har sedan den infördes ändrats två gånger.

Bakgrunden till att de särskilda tandvårdsstöden infördes beskrivs i regeringens proposition 1997/98:112 *Reformerat tandvårdsstöd*. Där uttalas bland annat följande: Tandhälsan hos sjuka och funktionshindrade är mindre väl beskriven genom stora urvalsundersökningar beroende på att det är en heterogen grupp som är svår att nå. Det kan dock konstateras att sjukdom, funktionshinder och allmän försvagning av de fysiska och psykiska funktionerna gör att den dagliga munhygien blir eftersatt vilket dramatiskt ökar riskerna för att tandsjukdomar ska blossa upp och försämra förutsättningarna för de omfattande tandvårdsbehandlingar som tidigare har utförts. Detta innebär att många äldre institutionsboende, kroniskt sjuka eller funktionshindrade ofta har sämre hälsa än befolkningen i övrigt. (Prop. 1997/98:112 s. 18).

I prop. 1997/98:112 s. 30 beskrivs vidare att berörda personer ofta är i sådant tillstånd att de själva har svårt att inse betydelsen av tandvård för att kunna äta utan smärtor och andra problem eller för det allmänna välbefinnandet.

I departementspromemorian *Tandvårdsförsäkring i omvandling* (Ds 1997:16) som föregick propositionen, föreslogs att personer inom äldre- och handikappomsorgen samt hemtjänsten som behöver särskilt stöd genom uppsökande verksamhet skulle erbjudas en munhälsobedömning. Propositionen ansluter till detta och beskriver att målgruppen för stödet är personer som bor på sjukhem, ålderdomshem, i servicehus eller i gruppboende och har tillsyn en stor del av dygnet samt personer som bor i egen bostad och har så stora behov av vård och/eller omsorg att detta kan jämföras med boende på sjukhem eller motsvarande. Det framhölls dock att avgörande för om en person ska omfattas av detta stöd inte är boendeformen utan det individuella vårdbehovet. (Prop. 1997/98:112 s. 30)

I propositionen förtydligas målgruppen ytterligare genom att bland annat följande uttalas: Vad som skall vara avgörande för ett erbjudande om ett besök av uppsökande karaktär är en bedömning av patientens allmänna hälsotillstånd och behov så att tandvården kan medverka till en väsentlig förbättring av livskvaliteten och förmågan att tillgodogöra sig föda. De grupper

av personer som närmast bör kunna komma i fråga för stödet är somatiskt eller psykiskt långtidssjuka, äldre personer som behöver särskild service och stöd och omvårdnad, yngre personer med funktionshinder som har motsvarande behov, personer som har hemsjukvård, personer som omfattas av lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) samt personer som i övrigt har sådana behov av vård, omsorg och service att de inte själva kan söka tandvård. De flesta inom dessa grupper finns i sådana boendeformer som kommunerna är skyldiga att tillhandahålla. Även personer som har dagverksamhet enligt socialtjänstlagen bör omfattas av stödet. Vad gäller gruppen i eget boende är det enligt regeringens uppfattning nödvändigt att det begränsas till dem som har ett mycket stort behov av vård, service eller omsorg. (Prop. 1997/98:112 s. 30-31)

I propositionen framhålls också att de patientgrupper som avses, inte nödvändigtvis har större behov av tandvård än andra, men de kan ha svårt att efterfråga den tandvård de behöver. Det kan gälla t.ex. äldre eller funktionshindrade inom långtidssjukvård eller olika former av särskilt anpassat boende. (Prop. 1997/98:112 s. 75)

De särskilda tandvårdsstöden införs

När 8 a § tandvårdslagen trädde i kraft den 1 januari 1999 hade första stycket följande lydelse:

Vid tillämpningen av 8 § skall landstinget särskilt svara för att uppsökande verksamhet bedrivs bland dem som

1. kommunen har hälso- och sjukvårdsansvar för enligt 18 § första stycket hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), eller
2. får hälso- och sjukvård i hemmet (hemsjukvård), eller
3. omfattas av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, eller
4. är bosatta i egen bostad och har motsvarande behov av vård, omsorg eller service som personer som omfattas av punkterna 1 - 3 ovan.

Av 8 a § andra stycket tandvårdslagen följde att landstinget också skulle svara för att nödvändig tandvård erbjöds patienter som avsågs i första stycket.

Målgruppens stora behov av vård och omsorg som kommit till uttryck i förarbetena kom därmed inte till direkt uttryck i lagen. Genom denna formulering blev målgruppen vidare än vad som avsetts (regeringens proposition 2003/04:1 Budgetpropositionen för 2004. Utgiftsområde 9. *Hälsovård, sjukvård och social omsorg* s. 41).

I Tandvårdsutredningens slutbetänkande *Tandvården till 2010* (SOU 2002:53) s. 233 bedömdes att formuleringen medgav att t.ex. fullt friska personer som bodde tillsammans med sjuka och funktionshindrade med stort behov av vård, omsorg och service, också fick del av det särskilda stödet. Utredningen konstaterade också att även den som kortvarigt fick hemsjukvård, t.ex. under en konvalescens hade rätt till uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård.

Mot bakgrund av detta föreslog regeringen att ett förtydligande skulle införas i tandvårdslagen med innebörd att bestämmelserna om uppsökande

verksamhet och nödvändig tandvård avser personer som har varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser. Regeringen gjorde samtidigt bedömningen att patienter som omfattas av lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade redan har bedömts ha omfattande och varaktiga funktionshinder och att det därför inte är nödvändigt att göra någon särskild bedömning av dessa patienters behov av vård och omsorgsinsatser. (Prop. 2003/04:1 Utgiftsområde 9 s. 41)

Bestämmelsen ändras

Den 1 januari 2004 ändrades 8 a § första stycket tandvårdslagen. Från denna tidpunkt till och med den 31 december 2012 har bestämmelsen haft följande lydelse:

Vid tillämpningen av 8 § skall landstinget särskilt svara för att uppsökande verksamhet bedrivs bland dem som omfattas av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade samt bland dem som har varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser och som

1. kommunen har hälso- och sjukvårdsansvar för enligt 18 § första stycket hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), eller
2. får hälso- och sjukvård i hemmet (hemsjukvård), eller
3. är bosatta i egen bostad och har motsvarande behov av vård eller omsorg som personer som omfattas av punkterna 1–2 ovan.

Enligt andra stycket gällde oförändrat att landstinget också skulle svara för att nödvändig tandvård erbjöds patienter som avsågs i första stycket.

Bestämmelsen har från och med den 1 januari 2013 den lydelse som angetts ovan under rubriken Målgruppen för de särskilda tandvårdsstöden. Ändringarna i lagrummet är jämfört med tidigare lydelse, i här aktuell del, av språklig och redaktionell art (regeringens proposition 2011/12:7 *Tandvård för personer med vissa sjukdomar eller funktionsnedsättningar* s. 82).

Målgruppens behov

Äldre personer som är beroende av omvårdnad, personer med kronisk sjukdom som påverkar allmäntillståndet och personer med stora och omfattande funktionsnedsättningar har ofta en sämre munhälsa än personer utan sjukdom eller funktionshinder. Vid svåra funktionsnedsättningar och när allmäntillståndet är kraftigt nedsatt får den enskilde svårt att sköta sin munvård eller blir så beroende av omvårdnad att andra måste sköta denna. I omvårdnaden glöms munvården inte sällan bort och den är också svår att utföra för omvårdnadspersonalen. Ofta har dessa personer också en medicinering som ger muntorrhet. Detta sammantaget gör att munsjukdomar som karies och tandlossning snabbt kan utvecklas. Munhälsan försämras oftast kraftigt när en person blir beroende och en tidigare frisk mun kan snabbt drabbas av sjukdom.

De som har ett varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser har ofta ett så påverkat allmäntillstånd att de löper stor risk för en kraftigt försämrad munhälsa. Många saknar också initiativförmåga att själva efterfråga tandvård.

Munhälsobedömningen i uppsökande verksamhet har en konsultativ uppgift mot den personal som sköter den dagliga omvårdnaden. Det är avgörande att den dagliga omvårdnaden av munnen fungerar, för att förhindra sjukdom. Enbart tandvårdens insatser är inte tillräckliga och kan inte ersätta den dagliga munhygien. En annan uppgift är att med tandvårdspersonalens hjälp upptäcka ett eventuellt behov av tandvårdsinsatser tidigt innan tandsjukdomen har medfört omfattande tandskador.

Munhälsobedömningar inom uppsökande verksamhet innebär inte att personen erhåller tandvård vid dessa tillfällen. Den tandvård som eventuellt behövs ges inom tandvårdsstödet nödvändig tandvård.

Behovet av nödvändig tandvård ska bedömas med utgångspunkt i den enskildes allmäntillstånd. Det innebär ofta en särskilt anpassad tandvård.

De som ingår i målgruppen har olika behov av tandvård och även av uppsökande verksamhet. Det som personerna i målgruppen har gemensamt är att de riskerar en dålig munhälsa genom nedsatt allmäntillstånd eller funktionsnedsättning.

Målet för tandvården är enligt 2 § tandvårdslagen en god tandhälsa och en tandvård på lika villkor för hela befolkningen. För målgruppen säkras tillgången till tandvård genom landstingens ansvar att erbjuda nödvändig tandvård i 8 a § tandvårdslagen. Genom att uppsökande verksamhet är avgiftsfri för den enskilde och att den nödvändiga tandvården kan erhållas till en avgift inom hälso- och sjukvårdens avgiftssystem behöver ingen i målgruppen avstå från tandvård av ekonomiska skäl.

Svårigheter att avgränsa målgruppen

Målgruppen kan idag delas in i två huvudgrupper

Som lagtexten idag är utformad kan det i vissa fall vara svårt att se vilka personer som har rätt till de särskilda tandvårdsstöden uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård. Detta har också lyfts fram vid samråd med huvudmännen.

Målgruppen kan idag delas in i två huvudgrupper. De som omfattas av LSS har redan bedömts ha omfattande och varaktiga funktionshinder och det är därför inte nödvändigt att göra någon särskild bedömning av dessa patienters behov av vård och omsorgsinsatser (prop. 2003/04:1 Utgiftsområde 9 s. 41). För övriga som kan ingå i målgruppen måste bedömningen av omfattande vård- och omsorgsinsatser göras särskilt.

Att omfattas av LSS

Lagtextens formulering *omfattas av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade* kan och har tolkats på olika sätt. Socialstyrelsen har år 2010 påpekat detta i skrivelsen *Landstingens särskilda tandvårdsstöd och LSS*. En tolkning av omfattas av LSS är att alla som ingår i personkretsen enligt LSS har rätt till tandvårdsstödet. Detta skulle bland annat innebära att de personer som har någon av diagnoserna som ingår i personkrets grupp 1, dvs. utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd t.ex. Aspergers syndrom skulle ha rätt till tandvårdsstödet även om de inte har begärt eller bedömts ha rätt till någon LSS-insats. Personer som däremot skulle kunna ingå i personkretsen grupp 2 eller 3 skulle behöva begära en insats för att få personkretstillhörigheten prövad. Av förarbetena till LSS framgår att ett beslut om personkretstillhörighet inte fattas särskilt utan ska vara en del av beslut om insatser (prop. 1992/93:159 s. 170). Personer i de olika personkretsgrupperna skulle därmed behandlas olika. En annan tolkning av formuleringen omfattas av LSS är att de personer som avses endast är de som har *en pågående LSS-insats*. Av prop. 2003/04:1 Utgiftsområde 9 s. 41 framgår att patienter som omfattas av LSS redan har bedömts ha omfattande och varaktiga funktionshinder. Enligt regeringens bedömning är det därför inte nödvändigt att göra någon särskild bedömning av dessa patienters behov av vård- och omsorgsinsatser. Det framgår inte av propositionen om man menar att det är en bedömning som gjorts på individnivå, dvs. att den enskilde personen i samband med utredningen av rätten till insats har bedömts ha omfattande och varaktiga behov och ingå i personkretsen, eller om man menar att bedömningen redan är gjord på gruppnivå och att personer med diagnoser som utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd som grupp har bedömts ha omfattande och varaktiga behov.

Denna osäkerhet kring hur lagrummet ska tolkas har inneburit att landstingen avgränsar målgruppen på olika sätt. I vissa landsting tolkas bestämmelsen så att det är endast de personer som har en pågående insats enligt

LSS som har rätt till tandvårdsstöd. I andra landsting räcker det att personen har en diagnos som ingår i 1 § 1 LSS eller tidigare har haft en LSS-insats. Vid samrådet med huvudmännen framfördes starka önskemål om en mer entydig avgränsning.

Varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser

För den andra huvudgruppen behövs en särskild bedömning av om personen har ett varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser. Kriteriet *varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser* definieras inte vare sig i tandvårdslagen eller i tandvårdsförordningen. Det innebär att det finns risk att även detta kriterium tolkas på olika sätt i landstingen. I Socialstyrelsens meddelandeblad mars 2004 uttrycks att med omfattande insatser menas personlig omvårdnad under större delen av dygnet dvs. minst tre gånger per dygn samt tillsyn under natten. Med varaktighet menas i meddelandebladet ett behov som förväntas kvarstå minst ett år. Vid samråd med huvudmännen har framkommit att de använder denna tolkning och att de uppfattar den som enkel att tillämpa.

I bestämmelsen i tandvårdslagen görs ingen skillnad mellan olika typer av funktionsnedsättningar. Vid samråd med huvudmännen har dock framkommit att de upplever att det finns svårigheter kring hur bestämmelsen ska tolkas när det gäller personer med psykisk funktionsnedsättning. I prop. 1997/98:112 s. 31 nämns psykiskt långtidssjuka som en grupp som kan komma ifråga för stödet. I Socialstyrelsens meddelandeblad mars 2004 nämns bland dem som har rätt till stöd särskilt de personer, som oavsett boendeform, har en psykossjukdom eller en annan psykisk störning och som varat längre än ett år och som medfört ett omfattande funktionshinder som gör att de inte av egen kraft förmår uppsöka tandvården eller inser sitt behov därav.

Överväganden

Enhetlig och enkel tillämpning av stöden

De oklarheter som finns kring tolkningen av 8 a § tandvårdslagen innebär att huvudmännen ibland har svårt att avgöra vem som har rätt till de särskilda tandvårdsstöden uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård. Detta medför att tillämpningen blir olika i olika landsting.

En enhetlig och tydlig avgränsning av målgruppen syftar till att landstingens tillämpning inte ska skilja sig åt. För att detta syfte ska uppnås behöver det finnas en övergripande avgränsning av målgruppen.

I samrådet med Socialdepartementet tydliggjorde departementet att avsikten med uppdraget vare sig är att begränsa eller utvidga den grupp som idag omfattas av de särskilda tandvårdsstöden. Varje förändring i tandvårdslagen och tandvårdsförordningen riskerar dock att ändra vem som är berättigad till de särskilda tandvårdsstöden. Utifrån syftet med uppdraget anser Socialstyrelsen att det är lämpligt att ändra i tandvårdslagen och tandvårdsförordningen enligt nedan.

En tydlig reglering i 8 a § tandvårdslagen

Som framgått ovan beskriver de propositioner som rör uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård, flera gånger och på flera sätt att det är det omfattande behovet av vård och omsorg som ska vara i fokus. I prop. 2003/04:1 Utgiftsområde 9 s. 41 förtydligas att endast den som har ett stort och långvarigt behov av vård och omsorg ska vara berättigad till stödet. Det innebär att vare sig tandstatus, tandvårdsbehov eller personernas ekonomiska avgöra om en person tillhör målgruppen. Inte heller andra kriterier, t.ex. diagnoser, ska vägas in i bedömningen. Socialstyrelsen föreslår därför att kriteriet varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser behålls och att inga andra kriterier vägs in i bedömningen. Detta görs tydligt i 8 a § tandvårdslagen.

Ytterligare precisering i tandvårdsförordningen

För att huvudmännen enkelt och enhetligt ska kunna avgöra om en person tillhör målgruppen för de aktuella tandvårdsstöden ska det inte i varje enskilt fall behöva göras en ny utredning av en persons varaktiga och omfattande behov av vård och omsorg enbart för att bedöma tillhörighet till målgruppen. För vissa grupper får en bedömning av ett varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser redan anses ha gjorts. Socialstyrelsen anser att med den som har ett varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser ska avses den som är beviljad en insats enligt LSS eller är beviljad assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken eller den som kommunen har hälso- och sjukvårdsansvar för enligt 18 § första stycket HSL.

Begreppet *omfattas av LSS* kan tolkas på olika sätt, vilket Socialstyrelsen lyfte fram i skrivelse år 2010. För att främja en enhetlig, och för huvudmännen, enkel tillämpning av stöden anser Socialstyrelsen att det av regleringen bör framgå att det krävs en beviljad insats enligt LSS för att ingå i målgruppen. Dessa personer har redan bedömts ha omfattande och varaktiga funktionshinder och det är därför inte nödvändigt att göra någon särskild bedömning av dessa patienters behov av vård- och omsorgsinsatser (se prop. 2003/04:1 Utgiftsområde 9 s. 41). De personer som inte har någon pågående LSS-insats kan ändå få del av tandvårdsstöden om de bedöms ha ett varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser.

Den som omfattas av 1 § LSS och behöver personlig assistans för sina grundläggande behov i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan kan vara berättigade till assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken. Socialstyrelsen anser att även den som beviljats assistansersättning har ett varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser och därmed ska ingå i målgruppen för de särskilda tandvårdsstöden. Detta anges i förordningen.

För de som inte kommer att omfattas av första och andra punkten i förslaget till ny bestämmelse i tandvårdsförordningen enligt ovan behöver det anges i tandvårdsförordningen hur begreppen varaktigt och omfattande ska förstås för att tillämpningen av stöden ska vara enkel.

Socialstyrelsen anser att med *omfattande* vård- och omsorgsinsatser ska avses att dessa ges under en stor del av dygnet (jfr prop. 1997/98:112 s. 30).

Vidare anser Socialstyrelsen att med *varaktigt* behov ska avses ett behov som inte är av övergående natur. Detta utifrån vad som avses med begreppet i andra liknande sammanhang. Begreppet varaktigt behov av omfattande vård och omsorgsinsatser används t.ex. i 2 a kap. 8 § SoL. I förarbetena till den bestämmelsen framgår att behov av övergående natur (t.ex. vid brott) inte omfattas (regeringens proposition 1996/97:124 *Ändring i socialtjänstlagen* s. 175). Även i LSS används begreppet varaktigt, när det gäller att beskriva funktionshinder i 1 § 3 LSS. I förarbetena anges att funktionshindren ska vara varaktiga, dvs. inte vara av tillfällig eller mer övergående natur (prop. 1992/93:159 s. 169). Socialstyrelsen anser att innebörden av begreppet varaktigt ska vara densamma i tandvårdsförordningen.

Underlag för att avgöra om en person tillhör målgruppen för tandvårdsstöden hämtas idag från t.ex. kommunernas beslut om hemtjänstinsatser. Socialstyrelsen anser att huvudmännen även i fortsättningen ska kunna använda sådana underlag som visar att nivån av vård- och omsorgsinsatser är omfattande för att bedöma om en person tillhör målgruppen för de särskilda tandvårdsstöden.

Socialstyrelsen anser vidare att det inte är avgörande vem som utför vård- och omsorgsinsatserna för att få tandvårdsstöd. Oavsett om kommunen eller anhöriga svarar för vården och omsorgen ska tandvårdsstöd erbjudas, då det definierade behovet av vård- och omsorgsinsatser uppnås.

Psykisk funktionsnedsättning

När det gäller personer med psykisk funktionsnedsättning tillämpar landstingen idag ofta en särskild avgränsning i förhållande till övriga i målgruppen. Med en tydligare avgränsning av målgruppen där kriteriet var-

aktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser lyfts fram kommer troligen färre personer med psykisk funktionsnedsättning att få tandvårdsstöden uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård. Den 1 januari 2013 införs dock ett nytt tandvårdsstöd i 8 a § tandvårdslagen riktat till dem som har stora behov av tandvård på grund av en långvarig sjukdom eller funktionsnedsättning. Med det nya stödet kommer fler personer med psykisk funktionsnedsättning totalt att få del av landstingens tandvårdsstöd än idag.

Förslag

I syfte att främja en enhetlig och, för huvudmännen, enkel tillämpning av de särskilda tandvårdsstöden uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård föreslår Socialstyrelsen följande:

8 a § första och andra styckena tandvårdslagen formuleras:

Vid tillämpningen av 8 § ska landstinget särskilt se till att uppsökande verksamhet bedrivs bland dem som har ett varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser.

Landstinget ska också se till att nödvändig tandvård erbjuds de patienter som avses i första stycket.

En ny bestämmelse införs i tandvårdsförordningen och formuleras:

Om landstingets ansvar för uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård finns bestämmelser i 8 a § tandvårdslagen (1985:125).

Med den som har ett varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser avses den som

1. är beviljad en insats enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade eller är beviljad assistansersättning enligt 51 kap. socialförsäkringsbalken, eller
2. kommunen har hälso- och sjukvårdsansvar för enligt 18 § första stycket hälso- och sjukvårdslagen (1982:763).

Med den som har ett varaktigt behov av omfattande vård- och omsorgsinsatser avses även den som har ett behov av vård- och omsorgsinsatser som inte är av övergående natur och som ges under en stor del av dygnet.

Utifrån förslaget om ny bestämmelse i tandvårdsförordningen kan det även behöva göras redaktionella ändringar i 8 och 9 §§ tandvårdsförordningen.

Socialstyrelsens förslag enligt ovan har formulerats utifrån att avsikten med uppdraget inte har varit att vare sig begränsa eller utvidga den grupp som idag omfattas av de särskilda tandvårdsstöden. Socialstyrelsen anser dock att det finns skäl att pröva om målgruppen bör utvidgas. Detta för att om möjligt fånga upp de personer som kan ha behov av uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård tidigare, innan tandskador och behov av tandvårdsinsatser blir för omfattande. De som får dessa tandvårdsstöden idag är personer som är beroende av andra för sin dagliga livsföring. När allmäntillståndet försämras på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning löper den enskilde en avsevärd risk att munhälsan försämras som en konsekvens av att han eller hon inte längre klarar av att sköta sin munhygien. Det finns mycket som tyder på att denna risk uppträder tidigt, i gränslandet mellan att vara oberoende och beroende. Att föreslå en sådan utvidgning av målgruppen ligger dock utanför detta uppdrag.

Referenser

Propositioner

- Prop. 1992/93:159 *Stöd och service till vissa funktionshindrade*
Prop. 1993/94:93 *Förändrat ersättningsystem för vuxentandvård*
Prop. 1996/97:124 *Ändring i socialtjänstlagen*
Prop. 1997/98:112 *Reformerat tandvårdsstöd*
Prop. 2001/02:63 *De nya läkemedelsförmånerna*
Prop. 2003/04:1 Budgetpropositionen för 2004. Utgiftsområde 9. *Hälsovård, sjukvård och social omsorg*
Prop. 2011/12:7 *Tandvård för personer med vissa sjukdomar eller funktionsnedsättningar*
Prop. 2011/12:147 *Rätten att få åldras tillsammans – en fråga om skälighet, värdighet och välbefinnande i äldreomsorgen*

Statens offentliga utredningar

Tandvården till 2010. Slutbetänkande av Tandvårdsutredningen (SOU 2002:53)

Departementsserien

Tandvårdsförsäkring i omvandling (Ds 1997:16)

Socialstyrelsens meddelandeblad

Vägledning för landstingens särskilda tandvårdsstöd enligt tandvårdslag och tandvårdsförordning samt samverkan mellan kommuner, primärvård och tandvård. Socialstyrelsen 2004

Socialstyrelsens skrivelse

Landstingens särskilda tandvårdsstöd och LSS. Socialstyrelsen 2010 (dnr 3.2-23190/2010)

Sveriges Kommuner och Landstings rapport

Uppsökande verksamhet och nödvändig tandvård åt äldre och funktionshindrade samt tandvård som ett led i sjukdomsbehandling. Uppföljning av 2011 års verksamhet. Sveriges Kommuner och Landsting 2012